

# ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019  
www.sosyalarastirmalar.com  
Issn: 1307-9581



Volume: 12 Issue: 66 October 2019  
www.sosyalarastirmalar.com  
Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3595>

## ESKİÇAĞ TARİHİNDE ANADOLU VE BALKAN KÜLTÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER RELATIONS BETWEEN ANATOLIA AND BALKAN CULTURES IN ANCIENT HISTORY

Veli ÜNSAL\*

### Öz

Eskiçağda Anadolu ve Balkanlar arasında gerçekleşen ilişkiler, tarih öncesi çağlarda başlamış ve tarihi çağlarda da devam etmiştir. Tarih öncesi çağlarda daha çok kültürler arası ilişkiler söz konusu iken, tarihi çağlarda ise aralıklarla devam eden göçler, siyasi ve ticari faaliyetler önem kazanmıştır. Tarih öncesi ve tarihi çağlarda gerçekleşen Anadolu ve Balkan ilişkileri, Anadolu'nun tümünde görülmekle birlikte, temelde Anadolu'nun bazı coğrafyalarını ağırlıklı olarak etkilemiştir. Bu coğrafyalardan biri Trakya bölgesi diğeri ise Ege kıyılarıdır. Trakya bölgesinde ve Ege kıyılarında görülen bu kültürel ve siyasi etkileşim adı geçen coğrafyalarda yapılan kazılar sonucu da somut olarak ortaya konulmuştur. Trakya ve Balkanlar arasında tarih öncesi çağların hemen hemen tüm dönemlerinde görülen kültürel ilişkilerin, ilk olarak Paleolitik Çağda başladığı söylenebilir. Nitekim İstanbul'un Avrupa yakasında yer alan Yarımburgaz Mağara'sında ele geçen taş aletler, Avrupa'daki örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Tarihi çağlarda ise Trakya bölgesi, Balkanlardan Anadolu'ya yapılan kapsamlı göçlerin giriş güzergâhıdır. Anadolu ve Balkan ilişkilerinin yaşandığı bir diğer bölge ise Ege kıyılarıdır. Ege ve Balkan ilişkileri için de kültürel, ticari ve siyasi ilişkilerden söz edilebilir. Bu ilişkilerin gerçekleşmesinde Ege Denizi önemli bir görev üstlenmiştir. Ege Denizi en eski çağlardan beri Anadolu ve Balkan Yarımadasını birleştirici bir rol oynamış ve her iki coğrafyayı birbirine yaklaştırmıştır. Tüm bunlardan Anadolu ve Balkan Yarımadası arasında gerçekleşen ilişkilerin köklü bir geçmişe dayandığı sonucuna varılır.

**Anahtar Kelimeler,** Balkanlar, Anadolu, Ege, Trakya, Göç, Ticaret.

### Abstract

Relations between Anatolia and Balkans in Ancient Age had started in prehistoric period and continued through ancient ages. While there were mostly intercultural relations in prehistoric ages, migrations, commercial and political activities became more significant in ancient ages. It is known that there were significant relations between Anatolia and Balkans in all regions of Anatolia, but some parts of Anatolia were especially affected from these relations. One of these parts was Thrace, another one was Aegean. Cultural and political interactions in Thrace and Aegean regions have been put forward with concrete examples with the excavations in these regions. It can be said that cultural relations that continued in almost all periods of prehistoric ages between Thracian and Balkans had started in Paleolithic Age. Stone tools that were found in Yarımburgaz Cave on the European Side of Istanbul are similar with the findings in Europe, rather than the ones in Anatolia. Thracian region was the entrance location of the massive migrations from Balkans to Anatolia. Another region that witnessed Anatolian and Balkan relations was Aegean region. It is also possible to mention cultural, commercial and political relations between Aegean and Balkans and Aegean Sea had a big significance in these relations. The sea always had the role of unifying Anatolia and Balkan peninsulas since old ages and it had promoted relations between two geographies. All of these show that relations between Anatolian and Balkan Peninsulas date back to old times.

**Keywords,** Balkans, Anatolia, Aegean, Thrace, Migration, Trade.

\* Prof. Dr.,Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, unsalveli@hotmail.com



## 1. Giriş

Eski kara parçaları olarak isimlendirilen Asya, Avrupa ve Afrika'nın birbirleriyle olan bağlantısını sağlayan Anadolu ise (Doğanay, 1997, 75; Atalay, 1992, 3; Özgür, 2000, 10.) Hellenistik dönemden itibaren Anatolia adı verilen Asia Minor/Küçük Asya topraklarıdır. Bu ülkenin toprakları, kuzey yarımkürede Eski Dünya Kütleleri denilen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasına yakın yerde bulunur. Ayrıca Anadolu, Avrupa'dan Asya'ya geçişi sağlayan ve boğazlar aracılığı ile Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan bir su yolu görünümündedir (Kınal, 1991, 1; Erzen, 1992, 1 vdd.; Yücel, 1987, 4 vdd.; İzbrak, 1984, 1).

Bir dikdörtgeni andıran Türkiye toprakları, Anadolu platosu ve Trakya Yarımadası üzerinde kurulmuştur. Akdeniz ve Karadeniz ile bu iki denizi boğazlar vasıtasıyla birbirine bağlayan, Marmara Denizi ve Ege Denizi ile çevrilidir. Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bağlantı sağladığı gibi, Akdeniz dünyası, Balkanlar ile Ortadoğu göç ve ticaret yollarının kesişme noktasındadır. Ayrıca verimli topraklara sahip olması, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, akarsularının bolluğu, ikliminin elverişli olması sonucunda da insanlık tarihinin her döneminde çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiştir.

Fiziki coğrafya açısından Balkan Yarımadası; İtalya'nın doğusunda, Avrupa'nın güneydoğusunda, Anadolu'nun ise batı ve kuzeybatısında yer alan bir bölgedir. Avrupa'nın beş büyük yarımadasından biri olan bu alan, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan konumu ile stratejik bir noktada yer alır. Balkan Yarımadası'nın Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit vermesi ve Asya'nın hemen yanında bulunması bu bölgenin sürekli iskâna uğramasına neden olduğu gibi, tarih boyunca da bu coğrafyada büyük mücadelelerin yaşanmasına yol açmıştır (Darkot, 1986, 282).

Balkanlar kuzeyde Tuna Nehri, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda Marmara Denizi ile güneybatıda İyon (Yanya) ve Adriyatik Denizleriyle çevrilidir. Bu açıdan Balkan Yarımadasının kıyıları, Akdeniz sistemine dâhil olan altı denize açılmaktadır. Bu durum, Balkanların, Akdeniz stratejisindeki önemini vurguladığı gibi, Balkan ülkelerinin birçoğunun denizle olan temaslarına da ışık tutmaktadır (Karpat, 1992, 25-26).

## 2. Tarihöncesi Çağlarda Anadolu-Balkan İlişkileri

Anadolu ve Balkan yarımadaı arasındaki ilişkilerin gerçekleştiği noktalardan biri ve en önemlisi Trakya'dır. Trakya'nın bu önemi, coğrafi konumu ile yakından alakalıdır. Trakya'nın bu konumu tarihöncesi araştırmaları bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Bu özelliklerinden ötürü Trakya ve çevresi uzun yıllardan beri yerli ve yabancı birçok bilim adamının ilgisini çekmiş ve bölge çeşitli açılardan birçok çalışmaya yansımıştır.

En genel tanımıyla Trakya, Anadolu, Yunanistan ve Balkan yarımadaıların yani, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği zorunlu geçiş noktalarından biri üzerinde yer almaktadır. Bu bölgeden uygarlıkları birbirine bağlayan bir köprü olarak bahsedilir (Blegen, 1956, 32-35). Anadolu ile Balkanlar ve hatta Orta Avrupa arasındaki ilişkilerin belirlenebilmesi ancak köprü olarak nitelenen Trakya'daki tarihöncesi yerleşmelerin iyi tanınması mümkün olacaktır.

Anadolu ve Balkanlar arasındaki ilk ilişkilerin başladığı tarihler tam olarak bilinmemekle birlikte, bu ilişkileri kısmen açıklayan yerleşmelerden biri daha çok Paleolitik Çağ buluntuları ile önem kazanan, ancak tarihöncesi çağlardan Neolitik ve Kalkolitik Çağda da yerleşme gören Yarımurgaz Mağaraları'dır.

Yarımurgaz Mağaraları, İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesi, Altınşehir Mevkii olarak bilinen alandadır. Aşağı ve Yukarı Mağara olmak üzere iki bölümden oluşan mağaralar İstanbul'a 22 km. uzaklıktadır (Özdoğan-Koyunlu, 1986, 5; Arsebük-Özbaşaran, 1994, 17; Kökten, 1962, 277). Yarımurgaz Mağarası, Aşağı ve Yukarı olmak üzere iki bölümden oluşur. İçeriden bir rampa ile birbirine bağlanan mağaranın girişleri ayrıdır. Aşağı Mağara, yaklaşık 600 m. uzunluğundadır. Yukarı Mağara ise Aşağı Mağaradan daha küçüktür ve 15x50x10 m. ölçüsündedir (Arsebük-Özbaşaran, 1994, 17).

Yarımurgaz Mağarası çok önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Mağara, Akdeniz'den gelip Karadeniz üzerinden Tuna Vadisi boyunca Orta Avrupa'ya açılan suyunun önemli bir noktasında ve İstanbul Boğazı'nın girişindeki korunaklı bir gölün yakınında yer alır (Özdoğan-Koyunlu, 1986, 13).

Her ne kadar Yarımurgaz kazıları tabakalanma açısından karmaşık bir görüntü verse de mağarada gerçekleştirilen kazılar sonucunda çok önemli buluntular elde edilmiştir.

Paleolitik Çağın tüm aşamalarında yerleşim gören Yarımurgaz Mağarası'nda Orta Pleistosen'in ilk yarısına tarihlenen fosil buluntuları ele geçmiştir (Arsebük-Özbaşaran, 1994, 17; Kökten, 1962, 277-278, Levha 1, 1-7). Avrupa'da da örneklerine rastlanan, Ursus deningeri adı verilen ve mağara ayıların atası olarak bilinen bu fosiller, Avrupa'da da bu döneme tarihlenen birçok yerleşimde görülmüştür (Arsebük-Özbaşaran, 1994, 23-24). Bunun yanında Yarımurgaz Mağarası'nda Orta Pleistosen'e tarihlenen çakmaktaşı



yongalar ele geçmiştir (Özdoğan-Koyunlu, 1986, 5; Kökten, 1962, 277-278, Levha 1, 8-11). Yarımburgaz Mağarası'nda ele geçen yongaların benzerlerine Avrupa'da birçok buluntu yerinde rastlanmıştır. Avrupa'da ele geçen yongalarla Yarımburgaz Mağarası'nda ele geçen yongaların tümü Orta Pleistosen'e aittir ve bu durum mağaradaki kazıları gerçekleştirenlere göre, sadece bir rastlantıdan ibaret değildir (Arsebük-Özbaşaran, 1994, 25).

Yarımburgaz Mağarası'nda tıpkı Trakya gibi, Asya ile Avrupa arasındaki önemli geçiş noktalarından biridir. Bu açıdan Yarımburgaz Mağarası, iki kıta arasında göç ve istila gibi bir takım etkileşimlerin gerçekleştiği bir alan üzerindedir.

Mağarada gerçekleştirilen kazıların sonuçlarına göre, Yarımburgaz bulguları, Avrupa kıtası ile olan ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Mağara, Afrika, Asya ve Avrupa arasında etnik ve kültürel yayılımın gerçekleştiği dünyanın en eski ve en önemli yerleşmelerinden biridir (Özdoğan-Koyunlu, 1986, 14) ve Avrupa'ya geçiş yolu üzerindedir (Özdoğan, 2000f, 13).

Ayrıca Yarımburgaz Mağarası'nın taş bulguları, Güney Avrupa'daki Tayac endüstrisi ile Orta ve Doğu Avrupa'daki küçük alet endüstrileri ile ilişkilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Yarımburgaz Mağarası'nın taş aletleri Yakınoğu ve Anadolu'dan ziyade, bölge olarak Trakya'ya daha yakın olan Orta ve Doğu Avrupa'daki örneklerine benzemektedir (Arsebük, 1996, 34; Arsebük-Özbaşaran, 2000, 7).

Tarihöncesi çağlarda Anadolu ile Balkanlar arasındaki ilişkilerin ilk başladığı dönem şüphelide olsa Paleolitik Çağdır. Bu dönemde başlayan küçük çaplı ilişkiler tarihöncesi çağların diğer dönemlerinde artarak devam etmiştir.

Anadolu ile Balkanlar arasında gerçekleşen tarihöncesi çağların diğer dönemlerine ilişkin verilerin çoğu yine Trakya bölgesinde gerçekleştirilen kazılar sonucu elde edilmiştir. Bu kazıların tümü İstanbul Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiş ve Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarına ait Anadolu-Balkan ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar; Tilkiburnu, Taşlıcabayır, Toptepe, Menekşe Çatağı, Hoca Çeşme, Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit kazılarıdır.

Anadolu-Balkan ilişkilerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan kazılardan ilki, Tilkiburnu Kazısıdır (Özdoğan, 1982b, 1 vdd; Özdoğan, 1996, 334; Özdoğan, 1999, 9-10; Özdoğan, 2000a, 110). Kırklareli'nin Yancıklar Köyü yakınında bulunan yerleşmede kısa süreli bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağına ait buluntu veren düz yerleşim yeridir (Özdoğan, 2000a, 110). Yerleşmeyi boydan boya bölen büyük bir kesitte çok sayıda çukur tespit edilmiştir. Bu çukurlardan birinde tamamlanabilen kaplar ele geçmiştir (Özdoğan, 1996, 334).

Tilkiburnu, Balkan arkeolojisinde çok tartışmalı olan ve Karanlık Çağ olarak tanımlanan M.Ö. IV. bin sonu ile III. bin başlarına ait buluntu topluluğu vermiştir (Özdoğan, 1996, 334; Özdoğan, 1999, 10; Özdoğan, 2000a, 110). İn situ şekilde karşılaşılan bu buluntuların ilginç yönü gerek Anadolu ve gerekse Balkanlar için tipik olan kapların birlikte bulunmuş olmasıdır (Özdoğan, 1996, 334; Özdoğan, 1999, 10). Tilkiburnu Son Kalkolitik'ten İlk Tunç Çağına geçiş dönemi için en güvenilir buluntu topluluklarından biri olarak önem kazanmıştır.

Trakya bölgesinde kazısı yapılan ve Anadolu'nun Balkanlarla olan ilişkilerini açıklayan bir başka yerleşme Taşlıcabayır'dır. Taşlıcabayır, Kırklareli il merkezinin 5 km. kadar güneyinde ve Asılıbeyli Köyü yakınlarındadır (Özdoğan, 1984, 68; Özdoğan, 1987,7 vdd; Özdoğan, 1996, 334-335; Özdoğan, 1999, 10-11; Özdoğan, 2000b, 158-159). Yerleşmede gerçekleştirilen kurtarma kazısında, M.Ö. 11. yüzyıla tarihlenen Kuzey Karadeniz step kültürlerine ait kurgan türü bir mezar ile Pseniçhevo (Güney Balkanlar) kültürüne ait olduğu düşünülen sağlam durumda 51 adet kaplara rastlanmıştır (Özdoğan, 1996, 334). İp baskı oluk bezemesi, yumrucuk şeklindeki çıkıntılı tutamakları ile tanınan bu çanak çömleğin kökeni Kuzey Romanya'da Babadağ bölgesidir. Troya'da bezemelerinden dolayı *Yumrucuklu Çanak Çömlek* olarak adlandırılan bu kaplar, Bulgaristan'da Pseniçhevo-Çatalca Kültürü olarak bilinmektedir (Özdoğan, 1999, 10).

Taşlıcabayır kazısında, mezarın en üstünde, çok dağılmış durumda 4 emzikli, ip baskı ve yiv bezemeli büyük bir kap bulunmuştur. Tören kabı olduğu kuşkusuz olan bu kap, yazılı kaynaklarda anlatılan, Trakların ölü gömme töreni bitiminde kamışlarla içinden içki içtikleri kapların tanımına tam olarak uymaktadır (Özdoğan, 1996, 334-335; Özdoğan, 1999, 10-11, Çiz. 3; Özdoğan, 2000b, 158-159, Fig. 3-4).

Taşlıcabayır, Anadolu-Balkan ilişkilerini en iyi yansıtan yerleşmelerden biridir.

Anadolu-Balkan ilişkilerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan kazılardan bir başkası Toptepe kazısıdır. Marmara bölgesinin en büyük tarihöncesi yerleşmelerinden biri olan ve Marmara Ereğlisi yakınlarında yer alan Toptepe höyüğü, İlk Tunç Çağı ve Klasik Çağ buluntuları ile ön plana çıkar. Ancak yerleşmede Son Kalkolitik Çağ tarihlenen önemli bazı buluntularda ele geçmiştir. Toptepe höyüğünün bir



başka özelliği ise Troya kültürlerinin Trakya ile olan bağlantısını ortaya çıkarmasıdır (Özdoğan, 1991, 345; Özdoğan, 1996, 336; Özdoğan, 1999, 12-13; Özdoğan, 2000c, 77-79).

Toptepe kazısında sonraları "Toptepe kültürü" olarak tanımlanacak olan, M.Ö. 5200 yıllarına (Orta Kalkolitik Çağ) ait ilginç kültür katları ortaya çıkmıştır. Höyüğün 5. kültür katında yangınla tahrip olmuş bir yapının içinde oldukça iyi korunmuş durumda 1 metre kadar boyunda, kadın biçiminde bir kap bulunmuştur. Üzerinde kırmızı boya ile saç, yüz ve giysiler betimlenmiş olan bu kabın benzerlerine yalnızca Orta Tuna'da rastlanması bölgenin Anadolu ile Balkan ilişkilerini göstermesi bakımından çok önemlidir (Özdoğan, 1996, 336; Özdoğan, 1999, 13, Çiz. 7; Özdoğan, 2000c, 78, Fig. 1-2).

Toptepe kazısında I. evre olarak tanımlanan alanda bazı çukurlara rastlanmıştır. Bu çukurlarda toplanan grafit ve beyaz boya bezemeli Son Kalkolitik Çağa tarihlenen parçalar Bulgaristan'daki Gumelnitsa kültürüne benzemektedir. Bu yönüyle Toptepe, Bulgaristan'ın en zengin ve en gelişmiş tarihöncesi kültürü olan Gumelnitsa kültürünün güneydeki tek buluntu yeri olmakla kalmayıp, bu kültürün Marmara-Ege ve Akdeniz coğrafyasına kadar genişlediğini gösteren ve Anadolu-Balkan ilişkilerinin tarihöncesi çağlardaki gelişimini açıklayan çok önemli bir yerleşmedir (Özdoğan, 2000c, 78).

Toptepe höyüğünde ilerleyen tarihlerde yapılan araştırmalar höyüğün Balkan kültürleri ile olan bir başka ilişkisini de ortaya çıkarmıştır. Toptepe kültürü Bulgaristan'dan başka Kuzey Yunanistan'da görülen Paradimi kültürü ile yakın benzerlikler göstermiştir (Özdoğan, 1999, 13, Çiz. 7; Özdoğan, 2000c, 79).

Büyük oranda tahrip olmasına rağmen Toptepe höyüğü Anadolu ve Balkan kültürlerinin yayılımını göstermesi açısından önemlidir. Böylece çok geniş bir coğrafyayı etkileyen Toptepe kültürü önceden varlığı bilinmeyen yeni sonuçlar doğurmuştur.

Trakya bölgesinde kazısı yapılan ve Anadolu'nun Balkanlarla olan ilişkilerini açıklayan bir başka yerleşme Menekşe Çatağı'dır.

Tekirdağ yakınlarında ve Kuzey Marmara kıyısında, küçük bir dere yatağının iki tarafında, Batı ve Doğu yerleşmelerinden oluşan Menekşe Çatağı höyüğü, Toptepe gibi İlk Tunç Çağı buluntuları ile önem kazanır (Özdoğan, 1996, 339; Özdoğan, 1999, 13).

Menekşe Çatağı'nda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının temelini Batı höyüğü teşkil etmiştir. Burada Helenistik dönem yapılarının altında İlk Tunç Çağ başlarına ait iki yapı katı ortaya çıkartılmıştır. Bu tabakada saptana ahşap mimari ve çanak çömlekler Balkanların Syeti Krilovo ve Ezero kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Bunun yanında az da olsa Troya-Güney Marmara etkisi gösteren parçalara da rastlanmıştır (Özdoğan, 1996, 339).

Anadolu-Balkan ilişkilerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan kazılardan bir başkası Hoca Çeşme'dir. Bu yerleşme, Edirne ili Enez ilçe merkezinin 5 km doğusunda ve Meriç deltasına bakan kayalıkların üzerinde yer alan küçük bir tarihöncesi yerleşmesidir (Özdoğan, 1996, 336; Özdoğan, 1999, 14; Özdoğan, 2000d, 51-53).

Yüze buluntuları arasında, siyah renkli Vinça kültürüne ait parçalar ile Neolitik dönem özelliği gösteren kırmızı astarlı çanakların bulunması bu yerleşmeyi Trakya kültür tarihi açısından önemli noktaya taşımıştır (Özdoğan, 1996, 336).

Alan olarak oldukça küçük bir yerleşmeye sahip olmasına rağmen, Balkanların en önemli Neolitik merkezlerinden biri olan Hoca Çeşme höyüğünün Kalkolitik Çağ tabakaları tümüyle tahrip olmuştur. Buna karşın en altta bulunan Neolitik Çağ verileri bozulmadan kalmıştır. Hoca Çeşme kazılarının sonuçlarına göre höyükteki yerleşme, M.Ö. 6400-6300 yıllarına aittir. Bu yönüyle Hoca Çeşme Güney Avrupa'nın en eski yerleşimidir (Özdoğan, 2000d, 51).

Hoca Çeşme yerleşmesi hem çanak çömlekler açısından hem de mimari bakımdan Balkan kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Çanak çömlekler açısından yerleşmenin II. evresinde ele geçen beyaz boya bezemeli mallar, gerek bezemeleri gerekse yapım teknikleri bakımından Bulgaristan'ın Karanova I kültürü ile tam bir benzerlik gösterir. Mimari bakımdan ise Hoca Çeşme yapıları Anadolu geleneğinden tamamen farklı bir şekilde oluşturulmuştur. Ahşabın ağırlıklı olarak kullanıldığı dikdörtgen planlı ve kırma çatıya sahip bu tür yapılara Balkan yerleşmelerinde sıklıkla rastlanır (Özdoğan, 2000d, 52; Özdoğan, 1999, 14).

Yerleşmede yapılan kazılar, Hoca Çeşme'nin oldukça görkemli ve yerleşmenin boyutu ile orantısız büyüklükte taş sur duvarı ile çevrili olduğunu göstermiştir. Yerleşmedeki bu çevre ve savunma duvarı sadece Balkanların değil Anadolu ve Yakın Doğunun da bilinen en eski savunma yapılarından biridir (Özdoğan, 2000d, 53).

Yine Hoca çeşme kazısı yerleşmenin 4 ve 3. tabakalarının Bulgaristan'ın İlk Neolitik kültürü olan Karanovo I'den daha eski olduğunu göstermiştir. Hoca Çeşme'nin üst dolgusu, tarımsal faaliyet nedeni ile



çok tahrip olmuş durumdadır. Aynı dolgu içinde Karanovo I ve Sesklo türü boya bezemeli çanakların bir arada bulunmuş olması da, Balkan Neolitik kültürlerinin üzerinde çok tartışılan kronoloji sorununa ışık tutacak niteliktedir. Ancak höyükteki iskânın Karanovo II-III ve III/IV boyunca devam ettiği ve daha çok Vinça, Larissa ve Toptepe kültürlerinin etkisi altında kaldığı anlaşılmıştır (Özdoğan, 1996, 337).

Hoca Çeşme kazıları Balkan yarımadasında ilk çiftçi toplulukların başlangıcı ve bunların Anadolu ilişkileri açısından çok önemli sonuç vermiştir. Burada ortaya çıkan yapı kalıntıları Anadolu, Balkanlar ve Avrupa coğrafyaları için bilinen en eski örnekleri oluşturmaktadır. Ayrıca Hoca Çeşme yalnızca Marmara bölgesinin ve Balkanların değil Avrupa kültürlerinin de nasıl oluştuğunu ortaya koyacak kadar önemli bir yerleşmedir.

Anadolu-Balkan ilişkilerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan kazılardan bir başkası Aşağı Pınar'dır. Kırklareli il merkezinin hemen güneyinde yer almaktadır (Özdoğan, 1996, 337-338; Özdoğan, 1999, 15-20; Özdoğan, 2000e, 70-73). Bu tarihhöncesi yerleşme Neolitik Çağ'dan Klasik Çağ'ın sonuna kadar kesintisiz iskân görmüştür.

Anadolu arkeolojisine katkısı oldukça büyük olan Aşağı Pınar, Anadolu'da yalnızca Çayönü'de görülen Malahit ışık yeri olarak bütün elemanları ile ortaya çıkarılmıştır (Özdoğan, 1999, 16). Böylece bu yerleşmenin Anadolu madenciliğine yeni katkılar sağladığı kuşkusuzdur.

Aşağı Pınar yerleşmesinin Anadolu ve Balkan arkeolojisine sağladığı bir başka katkı ise Son Kalkolitik Çağ ile İlk Tunç Çağı arasındaki boşluğu doldurmasıdır (Özdoğan, 1999, 16). Bir başka ifadeyle, Bulgaristan ve çevresinin en gelişmiş tarihhöncesi kültürleri olan Karanova VI, Gumelnitsa ve Vinça olarak isimlendirilen, Son Kalkolitik Çağı ve İlk Tunç Çağı arasında devam eden bu süreç, Aşağı Pınar buluntuları ile açıklanır. Bu dönemde Kuzey Bulgaristan, Romanya ve Moldova'da madencilik gelişerek, yerleşmelerin sayısı artmış ve canlı bir kültürel gelişim başlamıştır. Böylece Trakya'da başlayan kültürel gelişim bu dönemin sonuna doğru Kuzey Balkanlara kaymıştır. Trakya ise aralıklarla ve uzun süre devam edecek olan göçlere sahne olmuştur. Böylece bölge kuzeyden gelen Pre-Cucuteni ve Aldeni olarak tanımlanan göçebe bir toplulukla karşılaşmıştır (Özdoğan, 2000e, 75-76)

Aşağı Pınar kazıları büyük ölçüde Bulgaristan arkeolojisindeki boşlukları doldurmuştur. Bu kazıların sonucunda Aşağı Pınar yerleşmesinde yaşayanların kullandıkları araç ve alet tiplerinden beslenme alışkanlıklarına, mimari tarzlarından yakın ve uzak çevreleriyle olan ilişkilerine kadar birçok konu açığa çıkarılmıştır.

Trakya bölgesinde uluslararası katılımlı ve en kapsamlı kazılan yerleşmelerden biridir. Aşağı Pınar, Anadolu ve Balkanlar arasında yaşanan tüm kültürel ilişkilerde kilit bir rol oynamıştır.

Trakya bölgesinde kazısı yapılan, Anadolu'nun Balkanlarla olan ilişkilerini açıklayan ve bu çalışmaya konu olan son yerleşme Kanlıgeçit'tir.

Kanlıgeçit, Aşağı Pınar yerleşmesinin yaklaşık 300 m. kadar batısında kendi adı ile anılan mevkide yer almaktadır (Özdoğan, 1986c, 36; Özdoğan, 1996, 338; Özdoğan, 1999, -20; Özdoğan, 2000e, 73-74). Kanlıgeçit tipik bir İlk Tunç Çağı yerleşmesidir. Yerleşmede hem Anadolu hem de Balkan kültürlerine ait izler bulunmaktadır. İlk iskânın başladığı tarihlerde Balkanların, özellikle Bulgaristan'da örneklerine rastlanan kırsal bir yerleşim görünümü veren Kanlıgeçit, zamanla Anadolu'nun büyük bir yerleşim yerleri arasına katılmıştır (Özdoğan, 2000e, 73).

Kanlıgeçit'in İlk Tunç Çağı tabakasının büyük bir kısmını tipik Balkan özellikleri gösteren Bulgaristan'ın Sveti, Krilova ve Ezero evreleri ile benzerlik gösteren yerleşmeler oluşturmaktadır. Ancak ilginç olan, Kanlıgeçit yerleşmesinin en son döneminde, İlk Tunç Çağ III'e tarihlenen tabakada tümü ile farklı bir kültürün görülmüş olmasıdır. Burada Anadolu İlk Tunç Çağı mimarisinin tüm özelliklerini aynen yansıtan, taş temelli anıtsal megaronlar ve sur ile çevrili bir yerleşme ortaya çıkartılmıştır. Bu yerleşme dolgusu içinde Anadolu özellikleri taşıyan çark yapımı kapların da bulunması, Kanlıgeçit'in gerçek anlamda bir Anadolu koloni yerleşmesi olduğunu düşündürmektedir. Kanlıgeçit Mevkiinde, İlk Tunç Çağı'nın altında ayrıca Son Kalkolitik Çağ'a, Gumelnitsa ve Pre-Cucuteni kültürlerine ait çukurlara da rastlanmıştır (Özdoğan, 1996, 338; Özdoğan, 2000e, 74).

### 3. Tarihi Çağlarda Anadolu-Balkan İlişkileri

Bilindiği gibi Anadolu ve Yakın Doğu'da Son Tunç Çağı büyük bir göç dalgasının neden olduğu karışıklıkla sona ermiş, bu dönemi Demir Çağı'nın başlarında birkaç yüzyıl sürdüğü düşünülen karanlık dönem izlemiştir. Bu süreç Troya'nın VII. kültür katından tüm gelişmeleri ile takip edilebilmektedir. Troya'nın VIIb tabakası ise buraya kuzeyli göçmenlerin geldiğini ve ilerleyen tarihlerde yerleşmenin tahrip edildiğini gösterir. Hitit ve Miken Uygarlıklarının yıkılmasına neden olan bu karanlık çağ Anadolu'ya Balkanlar üzerinden giren Frig Devletinin kurulması ile sona ermiştir.



Tarihi çağlarda Anadolu-Balkan ilişkileri, Balkan kavimlerinin aralıklarla kendi topraklarını terk ederek Anadolu'ya gelmeleri ve burada buldukları birikimi kendi getirdikleri kültürle birleştirerek karma bir kültür oluşturmalarıyla açıklanır.

Anadolu'ya Balkanlar üzerinden gelen Trak kökenli ilk Balkan kavmi Friglerdir (Barnett, 1973, 417). Antik kaynaklara göre Friglerin anayurdu Makedonya'dır ve Frigler Troya Savaşı sırasında, yaklaşık 1200'lerde Anadolu'ya gelmişlerdir (Herodotos, VII. 73; Strabon, XIV. 5.29). Frigler, Anadolu'ya gelerek sadece yurtlarını değil aynı zamanda isimlerini de değiştirmişlerdir. Anadolu'ya geldikten sonra bir süre Mysia bölgesinde oturan Frigler daha sonra kendi adları ile anılacak olan Frigya bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 8. yüzyılda güçlü bir krallık haline gelen Frigler, yıkıldıkları tarihlere kadar Anadolu'nun kültür tarihine katkıda bulunmuşlardır. Bu katkılar daha çok sanat ve din alanında karşımıza çıkar.

Frig sanatı en iyi şekilde Frig seramik sanatında temsil edilir. Frig seramik sanatının kökeni Güney Avrupa'da aranmalıdır. Gordion'un Trak özellikleri gösteren Erken Demir Çağı el yapımı seramikleri, Troya VIIa'nın tahribinden sonra ele geçen ve Balkan malları olarak değerlendirilen Troya VIIb seramikleriyle benzerlikler gösterir. Bu tür mallar Frig sanatındaki Balkan kökenli eserler olarak kabul edilir (Devries, 1987, 6 vd; Sams, 1988, 9 vd). Buna karşın Frigler Makedonya çevresinde yaşarken kullandıkları geleneksel geometrik boyalı seramiklerini Anadolu'ya geldikten sonra terk etmişlerdir. Bir başka deyişle boyalı seramiklerde Balkan etkileri net olarak takip edilememektedir. Ancak bir süre sonra boyalı seramiklere Anadolu'da da rastlanır. Anadolu'da boyalı seramiklerin ortaya çıkışı için M.Ö. 9-8. yüzyıllardır (Özkaya, 1992, 128). Friglerin başlangıçta Makedonya'da kullandıkları geometrik bezeme geleneğini Anadolu'ya gelir gelmez neden kullanmadıkları sorusunu Akurgal Patele buluntuları ile açıklar (Akurgal, 1955, 26).

Bu kapsamda Frig boyalı seramik sanatının oluşumunda yerel ve çağdaş kültürler ön plana çıkmaktadır. Frigler yurtlarını terk ederek doğuya geldikten sonra sanatlarında görülen bu değişiklik doğu kültürünün özelliklerini benimsemeleri ile açıklanır.

Tarihi çağlardaki Anadolu-Balkan ilişkileri kapsamında değerlendirilen bir başka konu Galatların Anadolu'ya göçleridir.

Hind-Avrupa kökenli bir toplum olan Galatlar, Anadolu'ya M.Ö. 278/277 de gelmişler ve Frigya ve Kapadokya toprakları üzerindeki kendi adları ile anılan Galatya bölgesine yerleşmişlerdir. Sonraları bu toprakları üçe ayırarak bu bölgede üç boy halinde yaşamışlardır. Buna göre; Tolistoboglar Sakarya Nehri ile Porsuk çayının (Tembris) birleştiği alana, Tektosaglar Ankara'ya ve Trokmiler' de Kızılırmak'ın doğusuna hâkim olmuşlardı (Sevin, 2007, 213-214). Roma İmparatorluğu tarafından egemenlik altına alındıkları tarihlere kadar Anadolu'nun Galatya adı verilen topraklarında önemli kentler kurmuşlar ve Anadolu'nun kültürel yaşamına katkıda bulunmuşlardır.

Galatlar, oldukça sert ve karasal iklime sahip olan bu topraklarda yünlerinin uzunluğu ve kalitesiyle ün yapmış bir keçi türü yetiştirmekteydiler. Günümüzde Ankara keçisi olarak bilinen bu keçi türü Galatlar için önemli bir gelir kaynağı idi. Bundan başka Galatlar bu topraklarda, Romalılara bile kendi adlarını duyuran et kurutma alanında ve ekmek yapma işinde de ustaydılar (Sevin, 2007, 220). Galat ekmeği denen bu ekmek türü sonraki yıllarda bile sevilerek tüketilmiştir.

#### 4. Sonuç

Stratejik konum ve fiziki coğrafya bakımından, Avrupa'nın çekirdeği olan Balkanlar, bu konumunun yanında kültürlerinde birleştiği başlıca yerlerden biridir. Balkan ve Anadolu Yarımadalarını birbirinden ayıran, fakat aynı zamanda bu iki yarımadaı birbirine bağlayan boğazlar aracılığı ile bu coğrafya kültürel ve siyasi açıdan birbirine yaklaşmıştır.

Anadolu ve Balkanlar arasında gerek tarihöncesi gerekse tarihi çağlarda gerçekleşen ilişkilerin ağırlık merkezi Trakya'dır. Bu bölge Anadolu ve Balkanları birbirine bağladığı gibi, Ege ve Akdeniz bölgelerini de birbirine bağlamaktadır. Trakya, Ege ve Akdeniz coğrafyasını Karadeniz'e ve buradan da Doğu Avrupa'ya, ayrıca Tuna üzerinden Orta Avrupa'ya bağlayan bir deniz yolu üzerindedir. Bu deniz yolu ise boğazlar aracılığı ile bir iç deniz olan Marmara Denizinde birleşir. Gerek tarihöncesi kültürler, gerekse tarihi çağlardaki siyasi yapılanmalar bu deniz yolu aracılığı ile adı geçen coğrafyalara yayılmışlardır. Trakya, doğu-batı arasında gerçekleşen kültürel etkileşimi sağladığı gibi, kuzey-güney arasında gerçekleşen ilişkilerde de rol oynamıştır.

Anadolu ile Balkanlar arasında Paleolitik Çağ'da ve bilinçsizce başlayan küçük çaplı tarihöncesi ilişkiler, tarihöncesi çağların diğer dönemlerinde artarak devam etmiştir. Neolitik dönemde her iki kültür çevresi arasında mimari ve kullanılan araç gereçlerde bazı farklılıklar gözlemlense de, bu durum ilişkilerin geleceğini etkilememiş Kalkolitik ve Tunç Çağında da insanlığın gelişimine de bağlı olarak hem hız hem de bilinç kazanmıştır.



Tarihi çağlarda ise Anadolu-Balkan ilişkileri daha çok göç yoluyla gerçekleşmiştir. Balkan kavimlerinin bir kısmı çeşitli sebeplerle kendi yurtlarını terk ederek Anadolu'ya gelmişler ve burada buldukları kültürleri kendi getirdikleri ile birleştirerek karma bir kültür oluşturmuşlardır. Balkanlardan Anadolu'ya Trakya veya boğazlar yolu ile gelen kavimlerden biri Friglerdir. Frigler'i yine kökeni Makedonya'ya dayanan Büyük İskender izlemiştir. Büyük İskender Balkanlardan yola çıkarak Anadolu üzerinden Afrika ve Asya'ya geçmiş ve doğu ve batı uygarlıklarının sentezini yaparak büyük bir uygarlık kurmuştur. Büyük İskender'den sonra M.Ö. I. binin son çeyreğinde Galatlar Anadolu'nun ortasına yerleşerek Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki hâkimiyetine kadar bu toprakları yurt edinmişlerdir. Romalılar, Akdeniz'den ve Balkanlardan Anadolu'ya geçerek Avrupa'da sağladıkları büyük güç birikimini aynı yoldan Asya topraklarına aktarmışlardır. Daha sonraki çağlarda Hıristiyanlık, Boğazlar üzerinden Balkanlara ve oradan da Avrupa kıtasına yayıldığı gibi, İslamiyet de Anadolu ve Boğazlar üzerinden Balkanlara yayılmıştır.

#### KAYNAKÇA

- Akurgal, E (1955). *Phrygische Kunst*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Arsebük, G (1996). Trakya'da Eski Bir Yerleşim Yeri, Yarımburgaz Mağarası Alt Paleolitik Çağ Bulguları. *Anadolu Araştırmaları XIV*, (Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, ss. 33-50.
- Arsebük, G - Özbaşaran, M (1989). Ülkemizin Bilinen En Eski Yerleşim Yeri Yarımburgaz Mağarası ve 'İnsan' ile Araç Gereç İlişkisi. *Müze Sayı 1*, Ankara, ss.77-80.
- Arsebük, G - Özbaşaran, M (1994). Yarımburgaz Mağaraları Pleistosen'den bir Kesit. *Türk Tarih Kongreleri IX*, ss. 17-29.
- Arsebük, G - Özbaşaran, M (1995). İstanbul'un En Eski Yerleşim Merkezi, Yarımburgaz Mağaraları. *Focus Sayı 2*, İstanbul, ss. 78-82.
- Arsebük, G - Özbaşaran, M (2000). Yarımburgaz Mağarası (1988-1990 Yılları) Pleistosen Arkeolojisi Çalışmaları. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara: aşak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Arsebük, G - Howell, F. C - Özbaşaran, M (1990). Yarımburgaz 1988. *Kazı Sonuçları Toplantısı XI/I*, ss. 9-18.
- Arsebük, G - Howell, F. C - Özbaşaran, M (1991). Yarımburgaz 1989. *Kazı Sonuçları Toplantısı XII/I*, ss. 17-41.
- Arsebük, G - H F. C - Özbaşaran, M (1992). Yarımburgaz 1990. *Kazı Sonuçları Toplantısı XIII/I*, ss. 1-21.
- Atalay, İ (1992). *Türkiye Coğrafyası*. Bornova-İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Barnett, R.D. (1973). Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age. *CAH II/2*, ss. 415-442.
- Bittel, K (1942). Kleinasiatische Studien, Kimmerier, Phrygier und Skythen in Kleinasien. (*İstanbul Mitteilungen, Heft 5*). İstanbul.
- Blegen, C.W. (1956). "The Royal Bridge", The Aegean and the Near East. *Studies Presented to Hetty Goldman*, Locust Valley, ss. 32-35.
- Darkot, B. (1986). Balkan Maddesi. *İslam Ansiklopedisi 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, ss. 280-283.
- Devries, K. (1987). Phrygian Gordion Before Midas. *Anadolu Demir Çağları (Ed. A. Çilingiroğlu)*. ss. 6-10.
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul.
- Erzen, A. (1992). *Doğu Anadolu ve Urartular*. Ankara: TTK.
- Garaşanin, M. (1961). The Neolithic in Anatolia and the Balkans. *Antiquity*, 35, ss. 271-281.
- İzbrak, R. (1984). *Türkiye*, İstanbul.
- Kansu, Ş.A. (1960). İstanbul ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları. *Haberler-Kazılar, Belleten*, 24, ss. 708-710.
- Kansu, Ş.A. (1961). İstanbul-Trakya Bölgesi Tarih Öncesi Araştırmaları" *Haberler, Belleten* 25, ss. 519-520.
- Kansu, Ş.A. (1963). Marmara Bölgesi ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962). *Belleten* 27/4, ss.657-705.
- Kansu, Ş.A. (1964). Marmara Bölgesi'nde ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar. *Atatürk Konferansları I*, ss. 205-213.
- Kansu, Ş.A. (1965). Marmara ve Trakya Bölgesi Tarih Öncesi Araştırmaları. *Haberler-Kazılar, Belleten* 29, ss. 547-548.
- Kansu, Ş.A. (1966). Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları. *Haberler-Kazılar, Belleten* 30/119, ss. 491-492.
- Kansu, Ş.A. (1967). İstanbul ve Türkiye Trakyası'nın Tarih Öncesi İskânına ait Yeni Araştırma ve Buluşlar. *Türk Tarih Kongreleri VI*,
- Kansu, Ş.A. (1972). Yarımburgaz Mağarasında TTK Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler. *Türk Tarih Kongreleri VII*, Ankara, ss. 22-32.
- Karpat, H.K. (1992). Balkanlar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 5*, İstanbul: TDVY, ss. 25-34
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: TTK.
- Kökten, İ.K. (1962). İstanbul'un Batısında Eskitaş (Paleolitik) Devrine Ait Yeni Buluntular. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20/3-4, ss. 277-279.
- Mansel, A.M. (1938). *Trakya'nın Kültür Tarihi*. Edirne: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, No.5.
- Mansel, A.M. (1995). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: TTK.
- Milojčić, V. (1949). *Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel und Südosteuropas*. Berlin.
- Özdoğan, M. (1982a). Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 26/1, Ankara, ss. 37-49.
- Özdoğan, M. (1982b). Tilkiburnu, a Late Chalcolithic Site in Eastern Thrace. *Anatolica IX*, ss. 1-26.
- Özdoğan, M. (1983a). Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları 1981 Yılı Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı IV*, ss.137-142.
- Özdoğan, M. (1983b). Trakya'da Tarihöncesi Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10/11, İstanbul, ss. 21-58.
- Özdoğan, M. (1983c). Pendik, A Neolithic Site of Fikirtepe Culture in the Marmara Region. *Beitraege zur Altertumkunde Klenasiens, Festschrift für K. Bittel*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, pp. 401-411.
- Özdoğan, M. (1984). Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları, 1982. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, ss. 63-68.
- Özdoğan, M. (1985). 1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, ss. 221-232.
- Özdoğan, M. (1986a). Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula. *Anadolu Araştırmaları*, 10, (Prof. Dr. Bahadır Alkım Hatıra Sayısı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 51-71,
- Özdoğan, M. (1986b). 1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı III*, ss. 409-420.
- Özdoğan, M. (1986c). Trakya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları. *Türk Tarih Kongreleri IX*, ss. 29-39.



- Özdoğan, M. (1986d). Marmara Bölgesinde Kültür Tarihi ile İlgili Bazı Sorunlar ve Bunların Çözümüne Jeomorfoloji Araştırmalarının Katkısı. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı I*, ss. 139-162.
- Özdoğan, M. (1986e). A Surface Survey for Prehistoric and Early Historic Sites in Northwestern Turkey. *National Geographic Society, Research Reports 1979 Projects*, Washington, pp. 517-541.
- Özdoğan, M. (1987). Taşlıcabayır, a Late Bronze Age Burial Mound in Eastern Thrace. *Anatolica XIV*, ss. 7-39.
- Özdoğan, M. (1988a). 1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı V/II*, ss. 157-174.
- Özdoğan, M. (1988b). Yarımburgaz Mağarası 1986 Yılı Kazı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı V/II*, ss. 323-346.
- Özdoğan, M. (1989). Neolithic Cultures of Northwestern Turkey. *Varia Archaeologica Hungarica 2*, pp. 201-215.
- Özdoğan, M. (1990a). 1988 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı VII*, ss. 443-458.
- Özdoğan, M. (1990b). Yarımburgaz Mağarası. *Türk Tarih Kongreleri X*, ss. 373-388.
- Özdoğan, M. (1991). 1989 Yılı Marmara Bölgesi Araştırmaları ve Töptepe Kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı XII/I*, ss. 345-375.
- Özdoğan, M. (1996). Tarihöncesi Dönemde Trakya. *Anadolu Araştırmaları XIV*, (Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, ss. 329-354.
- Özdoğan, M. (1998). Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları. *TÜBA-AR 1*, ss. 63-93.
- Özdoğan, M. (1999). Anadolu'dan Avrupa'ya Açılan Kapı Trakya. *Arkeoloji ve Sanat 21/90*, ss. 2-28.
- Özdoğan, M. (2000a). Tilkiburnu. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M. (2000b). Taşlıcabayır Kazısı. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M. (2000c). Töptepe Kazısı. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M. (2000d). Enez Hoca Çeşme Kazısı. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M. (2000e). Kırklareli Kazıları, Aşağıpınar ve Kanlıgeçit. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M. (2000f). *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
- Özdoğan, M.-Koyunlu, A. (1986). Yarımburgaz Mağarası, 1986 Yılı Çalışmalarının İlk Sonuçları ve Bazı Gözlemler. *Arkeoloji ve Sanat 32/33*, ss. 4-14.
- Özdoğan, M.-Parzinger, H.-Karul, N. (1997a). Kırklareli Kazıları" (Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Höyükleri). *Arkeoloji ve Sanat 77*, ss. 2-11.
- Özdoğan, M.-Parzinger, H.-Karul, N. (1997b). Kırklareli Höyüğü 1995 Yılı Kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı XVIII/I*, ss. 53-80.
- Özdoğan, M.-Parzinger, H.-Karul, N. (1998). Kırklareli Höyüğü 1996 Yılı Kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı XIX/I*, ss. 123-149.
- Özgür, E.M. (2000). *Türkiye Coğrafyası*, Ankara.
- Özkaya, V. (1992). *İ.Ö. Erken Birinci Binde Frig Boyalı Seramiği Doğu-Batı Siyasal ve Kültürel İlişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sams, G.K. (1988). Early Phrygian Period at Gordion. Toward a Cultural Identity. *Source VII/3-4*, ss. 9-15.
- Sayar, M.H. (1994). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1992. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XI*, ss. 129-136.
- Sayar, M.H. (1995). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1993. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XII*, ss. 61-66.
- Sayar, M.H. (1996). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1994. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/I*, ss. 49-53.
- Sayar, M.H. (1997). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1995. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV/I*, ss. 107-113.
- Sayar, M.H. (1998). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1996. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XV/I*, ss. 323-330.
- Sayar, M.H. (1999). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1997. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XVI/I*, ss. 423-431.
- Sayar, M.H. (2000). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1998. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 17/1*, ss. 254-250
- Sayar, M.H. (2001). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1999. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 18/1*, ss. 289-300.
- Sayar, M.H. (2002). Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2000. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 19/2*, ss. 99-110.
- Sayar, M.H. (2007). Doğu Trakya. *TÜBA-AR 10*, ss. 113-115.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Todorova, H. (1978). *Eneolithic in Bulgaria, BAR International Series*. Oxford.
- Yücel, T. (1987). *Türkiye Coğrafyası*, Ankara.



